

ASPECTE ALE EXPLOATĂRII SĂRII ȘI A COMERȚULUI CU SARE ÎN ȚARA ROMÂNEASCĂ ÎN SECOLELE XIV-XVI

de ADINA BERCIU-DRĂGHICESCU

„Sarea, acest al cincilea element (al naturii — n.ns.), cum îl numește abatele Maury, este neapărat necesară țaranului — susținea Nicolae Bălcescu — ca piinea de toate zilele pentru hrana lui și a vitelor.¹

Sarea, zăcămint de mare importanță economică, a fost un produs tradițional de export al țărilor române, atât în epoca veche, cât și în cea medievală și apoi modernă.

Diploma Cavalerilor Ioaniți din 1247 îngăduia acestora să aducă „în chip îndestulător sarea din orice ocnă din Transilvania spre folosința acestei țări (Țara Românească) și a părților dinspre Bulgaria, Grecia și Cumania“.² Deci se importa sarea în Țara Românească din Transilvania. Documente privind exploatarea ocnelor în sec. XIII în Țara Românească nu se cunosc.

Din sec. al XIV-lea, mai ales după constituirea statului feudal centralizat și independent Țara Românească, aceasta devine principala furnizoare de sare a Europei. Este începutul exploatării sistematice a salinelor, proprietate a domniei și sursă sigură de venituri. Mai mult chiar, sarea din Țara Românească ajunge să o concureze pe cea din regatul maghiar. Actul din 13 martie 1373 este elocvent : „*Intrucit noi nu voim în nici un chip să se mai aducă în țara noastră (regatul maghiar) sare din Țara Românească, drept aceea poruncim credinței voastre ca în vederea unei osăbite și mai vădite opriri a pomenitei sări din Țara Românească, să îngăduiți să stea în Orșova omul magistrului Sarachen, ce urmează a fi trimis și (...) să nu pregetați a-i arenda aceluși magistru Sarachen, vama de la Orșova*“³. Documentul acesta a stat de asemenea și la baza afirmației făcute de multă vreme în istoriografia noastră că „exploatarea sării în Țara Românească e ceva mai veche decât data la care

s-a emis actul ; (...) chiar în vremea domniei lui Basarab Întemeietorul".⁴

În sec. XIV se extrăgea sare de la Ocnele Mari⁵ (jud. Vilcea) ; în perioada următoare s-au deschis : Ocna Mică de lângă Tîrgoviște,⁶ ocnele de la Telega (16 aprilie 1562)⁷ și Ghitioara.⁸ După cum se poate observa, salinele Țării Românești se aflau în apropierea a patru mari râuri, fapt care va favoriza transportul sării". Oltul, Ialomița superioară, cursul superior al Prahovei, bazinul Teleajenului.⁹ Din perioada domniei lui Mircea cel Bătrîn documentele nu menționează în mod expres exploatarea salinelor, ci ne furnizează doar știri tangențiale. Astfel în actul din 1402—1418, *Anghel de la Ocne* face daniile mînăstirii Cozia.¹⁰ Este vorba desigur de salina de la Ocnele Mari (j. Vilcea), fiind cunoscute legăturile acesteia cu mînăstirea. În acest sens se mai poate menționa și documentul din 19 iunie 1422, emis de Radu Prasnaglava care reînnoia mînăstirii Cozia și M-rii Cotmeana daniile făcute de Mircea cel Bătrîn, printre altele și o ocnă la Ocna de Sus.¹¹ Primele tranzacții comerciale cu sare au fost menționate de notarul genovez de la Chilia. La 8 mai 1316 Eliano Domenico din cartierul Pera proprietar al unei nave pe care se încărcă sarea la Chilia și pe care acesta o vindea apoi genovezului Giovanni Stanciov și lui Lamberto Buscarini, bancher din Chilia.¹² Prețul era de 9 sommi de argint „ad pontus Chili". Deși nu se menționează locul de extragere, dar fiind depozitată în portul dunărean menționat, nu putea proveni decît din salinele Țării Românești sau ale Moldovei.¹³

Foarte interesante sînt știrile referitoare la sare care sînt menționate în tratatul din 1387 încheiat între genovezi și despotul dobrogean Ivanco. Acesta se obliga ca în caz de război să lase corăbiile și bunurile genovezilor „să poată pleca într-un răgaz cuviincios din ținutul său, lucrurile ușoare să le poată scoate de acolo timp de o lună, iar sarea și corăbiile în timp de șase luni",¹⁴ Așadar sarea din Țara Românească, respectiv de la Ocnele Mari, pentru că în zona Dobrogeni nu putea fi vorba de exploatarea salinelor, era unul din produsele deosebit de căutate în cadrul comerțului european.¹⁵

Importanța precum și volumul comerțului cu sare a crescut de-a lungul sec. XIV și în cele următoare. O mărturie în acest sens o constituie faptul că în tariful din 1480 al vămii de la Calafat, sarea ocupa primul loc.¹⁶

Pentru transportul sării statul feudal folosea munca birnicilor, ceea ce constituia așa numitul „lucru domnesc". Trans-

porturile de sare efectuate în folosul domnului intrau în aceeași categorie, iar în documente erau specificate sub numele de „podvoade“ — transporturi sau cărături cu boi,¹⁷ sau „povirde“, cărăturile pe cai.¹⁸

Cei care transportau sare erau obligați să se prezinte la ocne cu care bine construite și încăpătoare cu care să poată încărca pînă la 1000 de ocale. ;¹⁹ documentul din 1497 menționează că într-un car se puteau încărca pînă la 400 bolovani de sare.²⁰

Pentru transportul sării s-au folosit atît drumurile de uscat, cît și cele fluviale. Pe drumurile de uscat, care uneau pasurile Carpaților cu porturile dunărene s-au trimis importante cantități de sare, ceea ce în timp a determinat și unele toponime : „drumul sării“. Acest drum, ca și cel al „oilor“, al „mierii“ al „untului“ se îndreptau spre vadurile Dunării :² Calafat, Vidin, Țibru, Siștov, Bechet, Rahova, Nicopole, Zimnicea, Giurgiu, Rusciug, Dîrstor, Orașul de Floci, Hîrșova, Brăila, Măcin.

De la aceste puncte de trecere a Dunării porneau o serie de drumuri de uscat pe care circulau, în ambele sensuri, numeroase mărfuri, printre care și sarea.

De la Ocnele Mari se trimitea sarea la Orșova, Calafat, Bechet, Corabia, Islaz. Pe valea Oltului carele cu sare urmau două drumuri, străbătute încă din antichitate. Unul trecea prin localitățile Cremenari, Slăvitești, Zăvideni, Drăgășani apoi drumul se îndrepta spre Craiova de unde se bifurca ' spre Calafat și spre Cernești și mai departe spre Orșova. Celălalt drum de pe valea Oltului mergea pînă la Caracal unde se împărțea în trei : spre Bechet, Corabia și Izlaz. De la Balș și de la Craiova se ramificau noi drumuri spre Dunăre.²² Alte rute pe care se transporta sare erau : drumul Diiului,²³ drumul Mehedintului,²⁴ care pornea de la Ocnele Mari și se îndrepta spre Cerneți și Orșova, drumul Dîrstorului²⁵ care venea de la Telega și de la Ghitioara.

Calea Giurgiului²⁵ era folosită de asemenea și pentru transportul sării. Din dreptul orașului un drum se îndrepta spre București, de unde se bifurca : o cale se îndrepta spre Țirgșor, Valea Prahovei sau Țirgoviște (cu Ocna Mică de acolo); celălalt drum mergea spre Pitești și mai departe spre Transilvania.

După cum se cunoaște, orașele porturi de la Dunăre, de pe malul românesc, au fost transformate în raiale turcești, în pri-

mele decenii ale sec. XVI, iar restul teritoriului Țării Românești se afla sub suzeranitate otomană (din a II-a jumătate a aceluiaș secol). Exploatarea salinelor, ca și comerțul cu sare, a continuat ; datele cele mai numeroase despre transportul sării le avem în această perioadă din actele otomane.²⁷ Documentele interne mai menționează taxele la unele puncte vamale. La 1502,²⁸ 1533,²⁹ 1568,³⁰ la vama de la Calafat și la Vadul Diiului se lua taxă în natură : de la 100 bolovani de sare, trei bolovani.

Sarea și în general veniturile ocnelor, care erau proprietatea domnului, au constituit nu numai un produs de export și o sursă sigură de venit, ci și un obiect de danie, mai ales către mănăstiri. Se acordau fie cantități însemnate de bolovani de sare, care se comercializau apoi, fie se concesiona total sau parțial încasarea taxelor de la ocnele respective. Dispunem în acest sens de câteva documente. Astfel, în 1497 Radu cel Mare dăruia mănăstirii Tismana un obroc anual alcătuit din cîte trei sute de vedre de vin din venitul domniei mele și cîte două *care de sare* de la Ocnele de la Rîmnic, un *car de sare măruntă*, cît va putea lua și al doilea car de 400 de bolovani, și din județul Mehedinți 15 găleți de grîu din venitul domniei mele.³¹ Volumul daniilor a crescut de-a lungul timpului desigur în strînsă legătură și cu intensitatea exploatării ocnelor respective. La 1503, Radu voevod dăruia aceleiași mănăstiri un mertic anual de 800 de bolovani de sare.³² Cîteva decenii mai tîrziu, în 1529, Moise — Voevod dăruia mănăstirii Ostrov un mertic anual, care cuprindea și „cîte 1000 de bolovani de sare în fiecare an“³³ de la ocnele de la Rîmnic. Aceleași cantități de sare erau dăruite și altor mănăstiri.³⁴

La sfîrșitul secolului daniile ajunseseră la patru *care de sare*. Astfel la 27 aprilie 1594 Mihai Viteazul întărea mănăstirii Stănești un obroc de „12 găleți de grîu, patru burdufe de brînză și patru *care de sare*“.³⁵

În cîteva documente apare concedarea vămii domnești de la ocnele de sare. Astfel în 1517 Neagoe Basarab întărea mănăstirii Argeș vama domnească „de la Ocna Mică de la Tîrgoviște, oricît este domnească, pentru că am întărit domnia mea sfintei mănăstiri ca să-i fie de hrană și de întărire“.³⁶ Urmașii săi au reînnoit dania.³⁷ În 1524, la 10 mai, Vladislav al III-lea întărea mănăstirii Tismana „ca să fie volnici călugării din Sf. Mănăstire să-și ia vama de sare în vadul Vidinului de la vlahi și nimeni să nu cuteze să-i oprească“.³⁸ În 1566 voievodul Țării Românești Petru cel Tînăr dăruia mă-

năstirii Iezer printre altele și „o parte din venitul domnesc de la Ocnele Mari și din Romanai”.³⁹

Un deceniu mai târziu, în 1577, Alexandru Mircea dăruia mănăstirii Sf. Troiță de lângă București, vama de la ocna de sare de la Telega.⁴⁰ Trei ani mai târziu, voevodul Țării Românești, Mihnea, întărea și dăruia aceleiași mănăstiri, printre altele și vămile de la Ghitioara și Telega.⁴¹ Aceste danii vor fi de asemenea reconfirmate și în anii următori.⁴²

Pe lângă izvoarele scrise, care pentru secolele XIV—XVI sînt destul de sărace în informații privind extragerea, transportul și comerțul cu sare, se mai pot aminti și descoperirile numismatice. Acestea, reprezentînd tezaure sau descoperiri izolate, conținînd emisiuni străine sau interne, demonstrează și ele vechimea exploatării salinelor și comerțul cu acest produs.

Din punct de vedere geografic, descoperirile s-au făcut fie în zona centrelor respective, fie de-a lungul unor drumuri comerciale, care legau între ele principalele centre economice. Menționăm cîteva dintre ele. Descoperirile din zona Rîmnicu-Vîlcea, emisiuni ungurești din sec. XIV, XV, XVI,⁴³ descoperirea izloată de la Ocnița, în imediata apropiere a salinelor de la Ocnele Mari — o jumătate de gros de argint polonez,⁴⁴ descoperirile de la Copăceni, de la Laloșu.

În zona Tîrgoviștei, și deci și a Ocnei Mici, s-au descoperit mai multe tezaure,⁴⁵ conținînd atît emisiuni străine, cît și interne, din sec. XIV—XVI: dinari ungurești, aspri otomani, taleri din Țările de Jos, groși polonezi, ducați venețieni, ducați ai Țării Românești. Cantitatea mare de monedă, descoperită aici, se datorește, desigur, rolului și importanței Tîrgoviștei în viața comercială și politică a Țării Românești în secolele menționate, dar oricum unul din elementele importante, care au contribuit la dezvoltarea acestui oraș l-a constituit și Ocna Mică din imediata lui apropiere.

În zona Ploiești, care cuprindea cele două saline, Ghitioara și Telega, s-au făcut de asemenea importante descoperiri numismatice: tezaurul de la Ploiești, cuprinzînd monede din sec. XVI, ungurești și poloneze,⁴⁶ descoperirile din zona fostului oraș Tîrgșor, și care se află în prezent în colecția muzeului de istorie și arheologie Prahova,⁴⁷ descoperirile de la Sperieți, județul Dimbovița,⁴⁸ de la Colceag, județul Prahova⁴⁹ — aspri turcești din sec. XV, de la Cerneți, pe unde trecea drumul sării, descoperirile de pe valea Olțului, descoperirile de la Balș,

de la Craiova, de la Radovanu și enumerarea ar putea continua.

Exploatarea sării în Țara Românească a constituit o în-deletnicire tradițională, care nu a cunoscut întreruperi din antichitate și pînă în zilele noastre. Acest zăcămint a fost unul din produsele naturale, exportate în cantitate mare atît în zonele limitrofe ale Țării Românești, cît și în cele mai îndepărtate. Exploatarea sării, dar mai ales comerțul cu sare a constituit atît pentru domnie, cît și pentru cei cărora le erau concesionate salinele, o sursă sigură de cîștig, cîștig care nu de puține ori l-a păstrat și sub forma tezaurelor monetare.

N O T E

- ² *DOCUMENTA ROMANIAE HISTORICA*, D, I, p. 27. (în continuare *D.R.H.D.*).
- ³ *Idem*, p. 106.
- ⁴ Aurora Ilieș, *Știri în legătură cu exploatarea sării în Țara Românească pînă în veacul al XVIII-lea*, în *S.M.I.M.*, vol. I, 1956, p. 157; vezi și punctul de vedere al lui Octavian Iliescu în legătură cu sursa de venituri a Țării Românești în timpul lui Basarab Întemeietorul și oferta sa făcută regelui Ungariei, — *Despre natura juridică și importanța despăgubirilor oferite de Basarab Voevod regelui Carol Robert 1330*, în „*S.M.I.M.*“, vol. V, 1962, p. 34—148.
- ⁵ *Documente privind istoria României, veac. XIII, XIV și XV, B, Țara Românească*, vol. I, p. 59. (în continuare, *DIR B, Țara Românească*).
- ⁶ *DIR veac XVI B Țara Românească*, I, p. 117.
- ⁷ *Idem*, III, p. 162.
- ⁸ *Idem*, IV, p. 282.
- ⁹ Aurora Ilieș, *Drumurile și transporturile sării în Țara Românească*, (sec. XV—XIX, în „*S.M.I.M.*“, vol. VII, 1974, p. 226 (în continuare Aurora Ilieș, *Drumurile și transporturile sării*).
- ¹⁰ *DRH, B, Țara Românească*, I, p. 62.
- ¹¹ *DIR, B, veac. XIII, XIV și XV, I*, p. 76.
- ¹² Octavian Iliescu, *Notes sur l-apport roumain au ravitaillement de Byzance d'après une source inédite du XIV-eme siecle*, în „*Nouvelles Etudes d'Histoire*“, vol. III, 1965, p. 107—108.
- ¹³ Dinu C. Giurescu, *Țara Românească în secolele XIV—XV*, București, 1973, p. 163.
- ¹⁴ *DIR, B, veac XIII, XIV, XV*, p. 37.
- ¹⁵ Aurora Ilieș, *Știri în legătură cu exploatarea sării în Țara Românească pînă în veacul al XVIII-lea*, p. 158.
- ¹⁶ *DRH, B, Țara Românească*, I, p. 279.
- ¹⁷ *Idem*, pag. 601, la indicele de materii sînt menționate din sec. XV.
- ¹⁸ *Idem*.
- ¹⁹ Aurora Ilieș, *Drumurile și transporturile sării*, p. 230.
- ²⁰ *DRH, B, Țara Românească*, I, p. 450—451.

- 21 Aurora Ilieș, *Drumurile și transporturile sării*, p. 224.
- 22 Idem.
- 23 *DIR* veac XVI, B, *Țara Românească*, vol. V, p. 394.
- 24 Idem, vol. III, p. 40.
- 25 Idem, vol. IV, p. 436.
- 26 *DIR*, veac. XIII, XIV, XV, B, *Țara Românească*, I, p. 132.
- 27 Vezi pentru această problemă T.V. Bistra Tvetkova, *Regimul schimbului economic între teritoriile la nord și sud de Dunăre în sec. XVI*, în vol. „*Relații româno-bulgare de-a lungul veacurilor, sec. XII—XIX*“, vol. I, București, 1973,
- 28 *DIR*, veac XVI, B, *Țara Românească*, vol. I, p. 14.
- 29 *DRH*, B, *Țara Românească*, vol. III, p. 225.
- 30 *DIR*, veac XVI, B, *Țara Românească*, vol. III, p. 287.
- 31 *DRHI*, B, *Țara Românească*, p. 450—451.
- 32 Idem, vol. II,
- 33 Idem, III, p. 140.
- 34 Radu Paisie, dăruia minăstirii Rîncăcirov printre altele 100 de bolovani de sare de la Ocnele Mari, *DRH*, B, *Țara Românească*, veac XVI, vol. IV, p. 96—97; în 1569 Alexandru Mircea a reînnoit dania, menținând cei 1000 de bulgări de sare, *DIR*, veac XVI, III, B, *Țara Românească*, p. 319.
- 35 *DIR*, veac XVI, B, *Țara Românească*, vol. IV, p. 114.
- 36 *DRH*, B, *Țara Românească*, vol. II, p. 290.
- 37 Idem, p. 412 și 422
- 38 Idem, II, veac XVI, p. 423.
- 39 *Catalogul documentelor Țării Românești 1369—1600*, alcătuit de Ion Radu Mircea, București, 1947, p. 121.
- 40 Idem, p. 164.
- 41 Idem, p. 183.
- 42 Idem, Doc. din 13 dec. 1581, p. 189; doc. din 15 dec. 1586, p. 211—212; doc. din 17 dec. 1586 — idem; doc. din 7 ian. 1588 — idem, p. 219; doc. din iunie 1592 — idem p. 236;
- 43 „*Dacia*“, N.S., XX, 1976, p. 292, „*Dacia*“ N.S. XXI, 1977, p. 38.
- 44 D. Berciu, *Buridava dacică*, vol. I, București, 1981, p. 134.
- 45 „*Caiet selectiv de informare*“, nr. 23—24. 1968, p. 32—35 și 36—38; „*SCN*“, IV, 1968, p. 423—426; *Dacia* NS, 22, 1978, p. 368.
- 46 „*CNA*“, nr. 133—134, 1945, p. 58.
- 47 V. Teodorescu, Ion Jercan, Iulia Stănescu, *Muzeul de istorie și Arheologie, Prahova*, în „*Revista muzeelor și monumentelor istorice*“, nr. 4, 1977, p. 3—17.
- 48 „*Dacia*“, NS, 24, 1980, p. 378.
- 49 Paraschiva Stancu, *Aspri turcești din sec. XV, descoperiți în satul Colceag, comuna Inotești, jud. Prahova*, în „*Cercetări numismatice*“, II, București, 1979, p. 115—127.